

Віталій Дончик

ТАЛАНТ, ПОЗИЦІЯ, ПРАЦЯ І ПРАЦЯ

Коли пишуть про широкознаного вченого-літературознавця, критика, письменника, публіциста, доктора наук, професора, лауреата Національної премії ім. Т.Г.Шевченка академіка НАН України Миколу Жулинського, майже завжди починають із перерахування його державних і громадських посад – кількість, їхня масштабність не може не вражати. Ось і нині, коли етап активної “великої політики” (народний депутат, віце-прем’єр України), здається, уже позаду, М.Жулинський обіймає посади й академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства Національної академії наук України, і директора Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ, і завідувача відділу української літератури ХХ ст., і голови Вченої та спеціалізованої рад цього Інституту, і голови Комітету Національної премії України ім. Т.Г.Шевченка (2005 – 2010), і ще чимало інших, можливо, менш промовистих, але так само “трудомістких” і відповідальних. І логіка проста: обирають, призначають, доручають, пропонують, бо вірять, що зі своїми важливими завданнями впорається, що його державницька позиція буде послідовною, виваженою, спрямованою на питомі інтереси і блага України, що його думка, інтелект, досвід розкриються й реалізуються на повну силу.

Я ж називаю цей факт винятково тому, що знов і знов не можу позбутися давнього подиву: як за такого огрому державної, громадсько-політичної діяльності, до того ж не “однотемної”, а розмаїтої й різноспрямованої, за клопітної повсякденної науково-організаційної роботи (а до всього й нескінченні доповіді та виступи на конференціях, рада, симпозіумах – у Києві, обласних центрах, за кордоном, на численних урочистостях, презентаціях, відкриттях виставок тощо, тощо) Микола Жулинський встигає систематично видавати нові книжки, серед яких і солідні монографічні дослідження, і збірники новонаписаних статей, портретні розвідки, присвячені, зокрема, класикам української літератури. Лише з кінця 1990-х років з’явилися друком “Вірю в силу духа: Іван Франко, Леся Українка і Михайло Грушевський у боротьбі за піднесення політичної і національної свідомості української людності” (1999), “Подих третього тисячоліття” (2000), “Заявити про себе культурою” (2001), “Олег Ольжич і Олена Теліга” (2001), “Духовна справа по втраченій Батьківщині” (2002) – лекція в Києво-Могилянській академії, “Слово і доля” (навч. посібник, 2002), “Відстані” (2006), “Він знав, “як багато

важить слово...” (2008) та ін. І ще – незмінне перебування в робочій критичній формі, участь у живому літературному процесі, вникнення в його наболілі проблеми, звернення до нових помітних явищ молодшої – постмодерністської, неореалістичної, іншої літератури, виступи на сторінках періодики, по радіо.

Виявлення соціально-етичних і морально-філософських аспектів сучасної художньої творчості, жанрово-стильові тенденції; особистість і особистісне начало в літературі, роль і значення письменницької індивідуальності, безмежна різноманітність індивідуального світосприймання; проблеми реалізму, модернізму, постмодернізму, єдність традиції і модерності – це коло незаспокоїливих роздумів М.Жулинського в його дослідженнях літератури ХХ і ХХІ століть, системно-аналітичного освоєння класичної спадщини та вглиблення в найсучаснішу художню практику.

Знаю Миколу Жулинського ще з його аспірантських років і пригадую, як, пройшовши етап планово-дисертаційних, ідеологічно-“правильних” писань, він дедалі впевненіше, десь із середини 1970-х років, брався за теми суто літературні, виразноестетичного характеру, поступово виробляючи свій аналітично-міркувальний стиль із прикметними “художніми” вступами чи відступами, ефектними образно-афористичними заголовками статей тощо. Охочий до полеміки, дискусій, М.Жулинський незрідка або стає їх заспівувачем, або опиняється в центрі обговорень, удаючись до акцентованих, іноді провокативно, формулювань ключових положень літературно-критичної розмови: “Проблема героя чи герой без проблеми?” (1974); “Де сходяться лінії двадцятого століття?” (висвітлення теми села й сільської прози, 1979); “Обнадійливий досвід прози” (1980); “Здобутки й надії – ілюзія чи реальність?” (1982); “Страшні слова, коли вони мовчать” (1984) та ін. Простеження загальних тенденцій літературного процесу здійснюється переважно на основі аналізу художнього світу окремих особистостей із зверненням до біографічно-психологічних аспектів творчості, що засвідчив цикл оригінальних портретів-діалогів із В.Земляком, І.Чендеєм, Є.Гуцалом, В.Дроздом, Р.Іванчуком, Вал. Шевчуком та ін., зібраних у своєрідній і цікавій книжці “Наближення” (1986), та передмови, статті, рецензії, присвячені творам як відомих старших письменників – О.Гончара, П.Загребельного, М.Стельмаха, З.Тулуб, так і молодших – Ю.Мушкетика, Ю.Щербака, Б.Олійника, В.Положія, Л.Скирди, Г.Пагутяк.

Вільне творче дихання, розкриття думки й почуття літературознавець, критик, громадянин М.Жулинський, як і більшість літературно-мистецької інтелігенції, відчув із другої половини 1980-х років. Він увесь у процесах перебудови, демократизації, творення нових громадсько-політичних структур – довгоочікуваного українського національного відродження. І не просто вітає, підтримує ці процеси суспільного оновлення, а всіляко наближає їх, беручи в них щонайжвавішу участь, активізуючи своє слово і в Україні і, наприклад, у США, де зав’язує плідні науково-творчі контакти зі спраглою до сприяння переминам на батьківщині українською діаспорою. Нарешті, справді видатним літературознавчим внеском М.Жулинського (на той час завідуючого відділом рукописів Інституту літератури), що привернув загальну увагу і зробив ім’я критика популярним, стала послідовна і старанна, натхненно роблена ним справа повернення в ужиток раніше репресованих імен і творів, ліквідації т. зв. “білих плям”. Після тривалого періоду заборон він публікує статті, присвячені М.Хвильовому, Г.Чупринці, М.Драй-Хмарі, Г.Косинці, В.Поліщуку, Г.Михайличенку, веде спеціальну авторську рубрику в “ЛУ” “Сторінки призабутої спадщини” (1987–1990), виступає з передмовами до окремих видань П.Куліша, В.Винниченка, Т.Мельничука, відкриває читачеві досі заборонені постаті

письменників українського зарубіжжя – І.Багряного, У.Самчука, О.Теліги, О.Ольжича, Д.Гуменної, І.Огієнка, Б.Лепкого. Своєрідним підсумком, гідним увінченням цієї літературно-критичної та наукової діяльності вченого стала книжка “Із забуття – в безсмертя”, що була заслужено відзначена найвищою в Україні Шевченківською премією.

Невтомний дослідник літератури ХХ століття, проникливий інтепретатор літературно-мистецьких явищ цього часу, М.Жулинський так само вільно й любовно входить і у творчий світ Г.Сковороди, І.Котляревського, Лесі Українки, М.Гоголя й передовсім, звичайно, Т. Шевченка та І.Франка. Мені випала приємна нагода докладно ознайомитися із шевченкознавчим доробком ученого, з його глибоковиваженими дослідженнями визначальних силових ліній у цій темі: світова велич Шевченка, його націєтворча місія, непроминальне значення в обстоюванні ідентичності українського народу, рідкісна провіденційність його слова. “Шевченко і сучасність”, “Шевченко: повернення “в нашу Україну”, “Шевченко: діалог з Богом за Україну”, “Національна місія Шевченка”, “Дві половинки українського серця: Шевченко і Гоголь” – ці написані не байдужим пером розвідки здатні принести справжню інтелектуальну втіху кожному, хто вивчав і вивчає Шевченка, хто сам писав про нього, намагався осмислити це надзвичайне багатство, непроминальну у віках силу, неймовірну простоту й водночас філософську глибину поезії нашого Кобзаря. М.Жулинський майстерно виокремлює засадничі, скрижальні, заповітні сенси, думи-роздуми поетового слова і, взираючи на них, обґрунтовано й доказово вибудовує свої шевченкознавчі студії.

Так, стверджуючи, що поет глибоко повірив у невичерпні можливості свого народу, рідної мови, учений аргументовано заявляє про закладені Шевченком основи “етнонаціональної програми”, “нової художньої моделі України, її історії, духовності, культури”, стверджує, що поет “уберіг націю від жорстоких асиміляційних протягів, які пронизували звідусіль Україну”, наголошує на актуальності суворого осуду Шевченком “готовності по-малоросійському годити чужій владі та чужим пророкам”, його прозірливих саркастичних роздумів про “духовне невірність, агресивне яничарство, відсутність у народі єдиної національної волі, продажність української еліти”. Не можна не приєднатись

до точно узагальненого і слушного висновку М.Жулинського-шевченкознавця: геній Шевченка не лише в тому, що український юнак, підпасич із “керелівських бур’янів”, піднісся до поетичних, світоглядних, інтелектуально-філософських вершин і вимірів свого світу й багато в чому випередив його, що він із найбільшою сатиричною силою, на яку не спромігся жоден із мислителів Росії, засудив наругу царизму над свободою і деспотією, монархію, імперію як *такі*. А в тому, що завдяки пророчій, “трансцендентній” силі свого слова він став “вічним джерелом оновлення українського духу”.

Цілком природно, що згадувана активна державно-політична діяльність М.Жулинського вплинула на його літературно-наукову працю, зокрема на розширення тематичного спектра його публікацій 1990–2000-х років, багато з яких позначені загальнокультурологічною спрямованістю, зачіпають гостро злободенні питання про функціонування української мови, її державність, розвиток, освіту й науку, голодомор як геноцид української нації, наукове й художнє дослідження цієї трагедії, проблеми націєтворення й нігілістичних постмодерних тенденцій тощо (“Національна ідея в ідеологічній системі державотворення”, “Без єдиної державної мови не буде України”, “Запобігти зовнішній експансії”, “Гуманітарний простір України, або Які сили “стрясують наш духовний Всесвіт” та ін.).

Гостре відчуття сучасності, смілива постановка питання, виразна критична спрямованість щодо явищ, які загрожують культурній, інформаційній безпеці України, теоретична озброєність міркувань, аналітична переконливість, послідовний, зіпертий на конкретні факти виклад думки – такі риси притаманні найновішим виступам М.Жулинського у пресі й на радіо (авторська програма “Українська література вчора і сьогодні”). Ось, приміром, стаття в газеті “День” за 2008 р. “Гуманітарний простір України, або Які сили “стрясують” наш духовний Всесвіт”, у якій академік застерігає, що сучасна влада в суверенній Україні не помічає (бо не хоче!), як “національна культура втрачає свою автономію внаслідок глобальних “зазіхань” на наш гуманітарний простір”, як на наших очах твориться “так звана космополітична публіка” з “вульгарним скепсисом до своєї національної культури”, зневаженням своєї мови, історії, традицій, духовних цінностей нації. Або доскіплива, будована на животрепетній конкретиці, багато в чому вбивчих для нас реаліях, ґрунтовна розвідка “Чому свобода з острахом зазирає в скриньку Пандори?” (розірвана на багато фрагментів у “Літературній Україні”, вона справляє значно сильніше враження в цілості своїй у журналі “Універсум”, 2010, №3-4). Ідеться про наші незалежні (?) масмедіа в умовах Свободи.

М.Жулинський не без тривоги запитує: “Хто сьогодні заперечить, що найсерйознішою загрозою для морального і духовного здоров’я українського суспільства є посилення деструктивних інформаційно-комунікативних потоків, які травмують колективну пам’ять, руйнують духовне “силове поле” нації, розхитують морально-етичні основи національного буття, запроваджують масові ігри у вигляді політичних ток-шоу, мета яких – заманити суспільну свідомість в ілюзорну пастку соціальної справедливості та політичної відповідальності “лідерів нації”.

Талановитості, рішучості, відваги, життєвого й літературно-наукового досвіду, працездатності і працелюбства Миколі Жулинському не позичати.

Хай же й постсімдесятилітній його період буде таким же багатим на наукові подвигнення, творчі ризики і звершення! І головне – тривалим, у доброму здоров’ї.

